

Yıldız Social Science Review

Web site information: <https://yssr.yildiz.edu.tr>
DOI: 10.51803/yssr.901983

Orijinal Makale / Original Article

Roman Kadını Gözüyle Erkeklik: İzmir Örneği

Masculinity from the Roma Women's Perspective: The Case of İzmir

Fatma İlknur AKGÜL^a

^aBağımsız Araştırmacı

^aIndependent Researcher

MAKALE BİLGİSİ

Makale Hakkında

Geliş tarihi: 23 Mart 2021
Kabul tarihi: 31 Mayıs 2021

Anahtar kelimeler:

Toplumsal cinsiyet, kimlik, kadınların algıları, erkeklik, ataerkillik.

ARTICLE INFO

Article history

Received: 23 March 2021
Accepted: 31 May 2021

Key words:

Gender, identity, perceptions of women, masculinity, patriarchy.

ÖZ

Bu çalışmanın amacı toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili literatürden hareketle İzmir'de yaşayan Roman kadınların gözüyle erkeklik olgusunu analiz etmektir. Çalışmada erkeklik, aile içi kararlara katılım, çocukların eğitimi, evlilik kurumunun belirlenmesi ve toplumsal-siyasal hayata katılım konusunda kadının erkeğe yüklediği rol üzerinden anlaşılmasına çalışılmaktadır. Araştırma, Bergama, Karşıyaka ve Konak ilçelerinde yaşayan Roman kadınları üzerinde gerçekleştirilen nitel bir çalışmaya dayanmaktadır. Araştırma bulgularına göre Roman kültüründe var olan erkeklik, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden üretilmektedir. Bu sürecin süreklilik kazanmasında kadınların erkeğe bakışı ve erkekten beklentisi de rol oynamaktadır.

Atf için yazım şekli: Akgül, F. İ. (2021). Roman Kadını Gözüyle Erkeklik: İzmir Örneği. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 75–89.

ABSTRACT

Based on the literature on gender roles, this study aims at analyzing masculinity through the eyes of Roma women living in İzmir. The study attempts to understand masculinity through the roles that women attribute to men in the process of the participation in family decisions, education of children, determination of the institution of marriage and participation in social-political life. The research is based on a qualitative study on Roma women living in Bergama, Karşıyaka and Konak districts of İzmir. According to the research findings, masculinity that exists in the Roman culture is produced through gender roles. The perspective of women and their expectations from men also play a role in the continuity of this culture.

Cite this article as: Akgül, F. İ. (2021). Roman Kadını Gözüyle Erkeklik: İzmir Örneği. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 75–89.

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail: fatakgul@hotmail.com

Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkiye, tarafından yayınlandı.

Telif hakkı 2021, Yıldız Teknik Üniversitesi. Bu, CC BY-NC lisansı kapsamında açık erişimli bir makaledir. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihiyle başlayarak günümüze kadar uzanan toplumsal cinsiyet meselesiyle, bir insan olarak ait olduğumuz beden üzerinden kadınların veya erkeklerin toplumsal kaderleri belirlenmektedir. İnsan olma ve insanlık üzerine gerçekleştirilecek söylemleri oluştururken bile kullanılan insanoğlu kelimesi toplumsal cinsiyetin zihinleri nasıl ele geçirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Oysaki Yılmaz'a (2018, s. 103) göre, Modern Batı felsefesinin siyasal amaçlarının en temel noktasını oluşturan adil bir yaşam ve sosyal düzen, özgüven sahibi özgür bireylerden oluşan bir toplum oluşturmak için oldukça önemlidir. Toplum tarafından yüklenen roller ve oluşan beklentiler altında kadın ve erkek için durum biraz karışıktır. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği bireylerin, yalnızca kadın ya da erkek olmalarından dolayı, davranışlarını toplumsal olarak kabul gören kurallar örüntüsüne ve kalıplarına uygun olarak düzenlemesi toplum tarafından beklenmektedir. Bu durum bireyi yaşadığı kültürel yapının çatısı altında belli başlı rol kalıpları ile kendisini kadın ya da erkek olarak tanımlamaya mecbur bırakır. Toplumunda kabul gören değer yargılarının dışında veya bunun dışında aksi yönde davranış sergileyen birey ise damgalanmaya maruz kalarak toplum tarafından marjinal kabul edilir. Toplumsal cinsiyet, kişiler tarafından sonradan toplumla gerçekleştirdikleri sosyalizasyon süreci içerisinde edinilen roldür. Cinsiyet kavramı bireyin kadın ya da erkek olarak biyolojik cinsiyetine dayalı olan yönünü ortaya koymaktadır. Özküralpli'nin (2016) çalışmasında heteronormatif¹ düzene göre cinsiyet kavramı bireyin kadın veya erkek olmasının biyolojik yönü olarak ele alınmaktadır. Kavram bu anlamıyla bireylerin nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyeti karşılayarak demografik bir özellik taşımaktadır. Boylu vd.'nin (2016) çalışmasında da cinsiyet kavramı; "Genel olarak bir bireyin biyolojik, fizyolojik ve genetik niteliklerini açıklamada kullanılır," ifadeleriyle söz konusu edilmektedir.

Erkeklik de tıpkı kadınlık gibi toplumsal cinsiyet kimliği edinme süreci içinde erkeğe yüklenen toplumsal cinsiyet rolüdür. Tek tip bir erkeklik modeli bulunmamaktadır. Toplum tarafından erkeğe verilen ataerkil kültürü koruma ve yeniden inşa etme görevi erkeğin hem özel alanda hem de kamusal alan içerisinde kesintisiz yerine getirmekle yükümlü olduğu bir ödevdir. Ataerkil sistemin erkeğe dayattığı erkeklik modeli hegemonik erkekliktir. Erkeklik olgusu, kültürel değer ve kuralların yanı sıra sünnet, evlilik, askerlik gibi olguların etrafında belli davranış kalıpları ve rolleri çerçevesinde sürdürülmektedir. Erkeklik, sürekli başka konular ve değerler hakkında "ne olduğu" ya da "nasıl olması" gerektiği hususunda yorumda bulunma hakkını kendinde görür. Simone de Beauvoir'in İkinci Cins (1949/1993, ss. 14-44) kitabında dile getirdiği gibi, erkek kendi cinsiyetinden söz etmeyip, kendi pozisyonunun irdelenmesini konu dışı bırakmaktadır. Bu davranış

şekli erkeklik için bir "iktidar" durumudur. Toplumda cinsiyetler arasındaki iktidar ilişkileri içinde eril tahakkümün nasıl inşa edildiğini anlamak için hem ailede ve özel alanda gerçekleşen erkek egemenliğini incelemek hem de işgücü piyasalarında, kamusal alanlarda artık doğal kabul edilen iktidar ilişkilerindeki anlamak gerekmektedir. 1980'lerden önce ataerkillik kavramı tek boyutlu bir biçimde incelenmekteydi. 1980'lerden sonra başlayan post-modernizm tartışmaları, feminist tartışmaların içerisinde erkekliğin de kadınlık gibi sosyo-kültürel bir inşanın ürünü olduğu tezinden hareketle tek tip bir erkekliğin değil birden fazla erkeklik halinin olduğu tezlerini öne sürerek ilk erkeklik çalışmalarının öncüsü olmuştur. Avrupa'da özellikle 1990'ların başında ele alınan ve üzerinde tartışılan erkeklik olgusu, Türkiye'de ancak 2000'li yıllarda akademik çalışmalara konu edilmeye başlamıştır.

Çalışma, İzmir'de yaşayan Roman kadınların gözüyle toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden erkeklik olgusunu ve kadınların bunu nasıl algıladığını analiz etmektedir. Bu çerçevede, makalenin ilk bölümünde toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik olgusunun kavramsal boyutu ve tarihsel gelişimine odaklanılacaktır. İkinci Bölümde ataerkil sistem ve eril tahakkümün nasıl nüfuz ettiğinin kavramsal çerçevesi incelenecektir. Üçüncü bölümde kimlik kavramı ve toplumsal kimlik oluşumunun üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde İzmir'de yaşayan Romanları tanıtmayı sağlayacak bilgiler verilecektir. Çalışmanın yöntem bölümünün ardından, Roman kadını gözüyle Roman erkeği ele alınarak, araştırmanın bulgularının açıklanacağı bölüme geçilecektir. Son bölümde de bulgular üzerinden gerçek sonuçlar sunulacaktır.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI, TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE ERKEKLİK OLGUSU

2.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Literatürde biyolojik cinsiyet (*sex*) ve toplumsal cinsiyet (*gender*) kavramları üzerinde yürütülen tartışmalarda kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rolleri gereği nasıl davranması gerektiği üzerinde zihinlerde oluşan karmaşıklığın giderilmesi önemlidir. Gender kelimesi sosyoloji literatürüne ilk olarak Ann Oakley tarafından sokulmuştur. Oakley "sex" kavramı ile biyolojik olarak erkek ve kadın arasındaki doğuştan gelen ayrımı ortaya koyan cinsiyeti ifade ederken, "gender" kavramı ile de sonradan toplumsal sosyalizasyon içinde kazanılan toplumsal cinsiyeti dile getirmektedir. Oakley'in erkek ve kadının arasında oluşan toplumsal farklılığa ve ayrışmaya dikkatleri çektiği aşağıdaki sözleri ile kavramlar arasındaki farklılığı açıkça ortaya koymaktadır:

Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, erkek ve kadınların 'eril' ve 'dişil' olarak sosyal sınıflandırılmasına işaret eder. İnsanların erkek ya da kadın olduğu, çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilir. İnsanların eril veya dişil olduğu ise

¹ Heteronormatif düzen: Heteroseksüel eğilimleri dayatan ve sınırlayan ve aynı zamanda bunun dışında kalan her türlü girişimi yasaklayıp cezalandıran bir normlar çokluğunu ifade eden düzendir (bkz. Özküralpli, 2016).

aynı şekilde anlaşılabilir; ölçütler kültürel, yere ve zamana göre değişiklik gösterir. Cinsiyetin değişmezliğini kabul etmek zorunludur, ama böylece toplumsal cinsiyetin değişkenliği de kabul edilmelidir. (Bhasin, 1999/2003, s. 8)

Doğuştan gelen biyolojik cinsiyetin dışında, kamusal ve özel alan ayrımı olmaksızın, ataerkil ideolojinin tahakkümü altında gelişen, toplum tarafından nasıl olması gerektiğine dair kendilerine sürekli rol modeller sunulan, toplum tarafından üretilen bir “kadınlık” ve “erkeklik” durumu toplumsal cinsiyet rollerini oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyetin oluşmasını sağlayan temel rolleri üç farklı perspektiften ele alabiliriz. Birinci bakış açısına göre, kadın ve erkek arasındaki farkın esas nedeni biyolojik olarak farklı olmalarıdır. Feryal Saygılıgil’in bu yöndeki görüşüne göre: “Kadınların toplumdaki statülerinin erkeklere göre ikincil konumda olmasının sorumlusu bedenleridir” (Saygılıgil, 2016, s. 12). Çocuk doğurmak, çocuğun bakımını üstlenmek ve adet döngüsü gibi biyolojik özelliklerin kadınlarda yarattığı bir takım özel durumlar, kadınların yaşamının kamusal alandan dışlanarak özel alanla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu durum nedeniyle kadınların hali erkeğe göre daha az değerli olarak konumlandırılmıştır.

Bu konudaki ikinci görüşe göre, cinsiyet rolleri içselleştirme ve toplumsallaştırma yoluyla öğrenilebilir. Giddens’in şu sözleri bu konudaki görüşleri özetler niteliktedir: “Toplumsal cinsiyet farklılıkları biyolojik olarak belirlenmez, kültürel olarak üretilir. Sözgelimi, küçük bir oğlan yaptığı davranıştan dolayı takdir edilebileceği gibi ‘aferin, sen çok cesur bir erkeksin!’, azarlanabilir de ‘oğlanlar oyuncak bebeklerle oynamazlar!’ (Giddens, 1986/2012, s. 506). Bourdieu (1998/2015) toplumsal cinsiyet rolleri ile cinslerin öğrendikleri bu roller etrafında kendilerini yeniden ürettiklerine şöyle vurgu yapmaktadır:

Kadınları, varlığı algılanan varlık olan sembolik nesnelere halinde oluşturan eril tahakküm, onları daimi bir bedensel güvensizlik, hatta sembolik bağımlılık halinde tutmak gibi bir etkiye sahiptir. Her şeyden önce başkalarının bakışı tarafından var edilir ve o bakış için var olurlar, yani sıcakkanlı, çekici ve el altındaki nesnelere olarak. Onlardan ‘kadını’, yani güler yüzlü, sempatik, dikkatli, itaatkâr, ağırbaşlı, ölçülü olmaları beklenir, hatta kendi kendilerini geri plana atmaları... (s. 88)

Toplumsal cinsiyet rolleri kadın ve erkeğe karşı toplumda oluşan beklenti, imaj, davranış, inanç ve yaşam biçiminin toplumsal sosyalizasyon içinde yapılması olduğu için atasözleri ve deyimler aracılığıyla da kuşaktan kuşağa aktararak kendini yenilemektedir. Atasözleri ve deyimler toplumların sosyal ve kültürel yapıları ile toplumsal değerlerini anlamamız için çoğu zaman yol gösterici olmaktadır. Konu bizim toplumumuza ait olan atasözleri ve deyimler üzerinden incelendiğinde, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kadın ve erkeklerin rol ve sorumluluklarını açıkça ortaya koyan pek çok yargı içerdikleri görülmektedir. Apay ve Özer’in (2020) bu konudaki çalışmasındaki atasözü ve deyimlerden bazıları ise şöyledir: “Karının bir aklı, erkeğin dokuz aklı vardır,” “Elinin hamuruyla erkek işine karışmak,” “Kalıbının adamı olmamak,” “Erkek yapar koç olur kadın yapar hiç olur” (ss. 1120-1130).

Üçüncü anlayışa göre ise hem cinsiyet hem de toplumsal cinsiyet tamamen toplumsal olarak kurulmaktadır. Bu görüşün temsilcileri toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden toplumsal cinsiyetin inşa edilmediği, bedenlerimizin de sonradan inşa edilebilir olduğunu ya da yeniden üretililebileceğini öne sürerler. Judith Butler cinsiyet olarak ifade edilen biyolojik bedensel farklılığın aslında toplum tarafından belirlendiğine dikkat çekmektedir. Ona göre, biyolojik cinsiyeti oluşturan anatomik özelliklere atfedilen tarihsel ve kültürel anlamlar doğal olmadığından, biyolojik cinsiyet de aslında toplumsal cinsiyettir ve “bir bedeni kültürel anlaşılabilir alanı içinde hayat boyunca niteleyen normlardan biri olacaktır” (Butler, 2014b, s. 9). Butler’in tespitinden hareketle, biyolojik cinsiyetin “doğa” tarafından kuruluşu gibi toplumsal cinsiyetin de “kültür” tarafından kurulduğu varsayıldığında, “biyolojinin değil, kültürün kader haline geldiğini” söyleyebiliriz (Butler, 2014a, s. 8).

2.2. Erkeklik Olgusu

Erkeklik üzerine genel bir tanımlama yapacak olarak: “erkeklerin sahip oldukları biyolojik cinsiyeti gerekçe göstererek toplumsal yaşamda oynamaları gereken rolü, ne hissedip nasıl ifade etmeleri gerektiğini anlatan yönergeler toplamıdır” (Uçan, 2012, s. 262). Cinsiyetler arasında var olan biyolojik farklılıklar toplumsal yapıların oluşması ve şekillenmesinde önemli etkilere sahiptirler. Toplumsal hayatta meydana gelen değişim ve dönüşümler sonucunda erkeklik algısı da toplum yapısında meydana gelen önemli değişim ve dönüşümlere uygun olarak (Tarım Devrimi, Sınayi Devrimi, ideolojiler, teknolojik gelişmeler vb.) yeniden kendini oluşturmaktadır (Çağırkan, 2018, s. 93). Erkeklik algısı farklı dönemlerde farklı kırlmalar yaşayarak değişim ve dönüşüme uğramıştır.

1970’lerin ikinci yarısından itibaren başlayan ve 1990’lardan bu güne bir çok akademisyen, ve araştırmacının ilgi alanı olmaya devam eden erkeklik olgusu üzerine yapılan akademik çalışmalar ile erkeklik çalışmaları toplumsal cinsiyet düzeni içerisindeki yerini almıştır. Disiplinlerarası bir alan olarak erkek ve erkeklik çalışmaları cinsellik, kimlik ve kültür gibi sorunlara odaklanmaktadır. Avustralyalı toplumbilimci R. W. Connell’in 1995 yılında yayınlanan eseri *Masculinities* “Erkeklikler” ile birlikte bağımsız bir çalışma alanı olarak kabul edilmiştir. Connell’den başka erkek ve erkeklik konusunda yapılan güncel çalışmalara Michael Kimmel, Chris Haywood, Mairtin Mac an Ghaill, Tim Hitchcock, Michele Cohen, Jeff Hearn ve Todd W. Reeser gibi araştırmacılar da oldukça önemli katkılarda bulunmuşlardır.

En basit ifadesiyle erkeklik olgusu bir toplumsal cinsiyet kategorisidir. Esasen erkekliği toplumsal cinsiyet içinde bir kategori olarak tanımlamak ataerkil sisteme karşı bir duruştur. 1970’lerin erkeklik olgusu üzerine yapılan ilk çalışmalarında bazı erkekler cinsiyetçi söylem ve politikaların kadınların olduğu kadar erkeklerin yaşamlarında da olumsuz etkiler taşıdığından söz etmeye başlamışlardır. Bu yönde yapılan ilk çalışmalar toplumsal değer ve yapıları dolaylı olarak erkeklerin kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet rollerini sergilemek zorunda kalmalarının, yaşamlarında oluş-

turduğu sınırlama ve zorlamaları ortaya koymaları yönünde gerçekleşmiştir. Marc Feigen Fasteau (1974) *"The Male Machine"* ve Warren Farrell (1975) *"The Liberated Man"* çalışmalarında geleneksel erkek rolünün, erkeklerin ruhsal ve fiziksel sağlığına verdiği zararlar üzerinde durmuşlardır. Erkeklik çalışmalarının ilk öncülerinde hem erkekler hem de kadınlar üzerinden erkekliğin değerlendirildiği ideoloji temelinde bir toplumsal cinsiyet tartışması görülmektedir (Kimmel, 1987b, ss. 9-14).

1980'lerde erkeklik üzerine yapılan çalışmalar, feminist literatürde kadınlık üzerine yapılan çalışmalarda olduğu gibi iktidar ilişkilerinin farklı toplumsal guruplar içerisinde deneyimlerine odaklanmıştır. İlk kuşak çalışmalarda sorgulanmayan hegemonik erkeklik rolü, yaş, ırk, cinsiyet, toplumsal statü üzerinden tekrar sorgulanmaya başlamıştır. Hary Brod (1987) *The Making of Masculinities*, Michael Kimmel (1987a) *Changing Men: New Direction in Research on Men and Masculinities*, Tim Carrigan, Bob Connell ve John Lee (1985) *Towards a New Sociology of Masculinity* gibi çalışmalarıyla yazarlar erkeklik konusuna önemli katkılar sağlamışlardır.

İlk olarak Batı kaynaklı çalışmalarda erkeklik olgusu ele alınmış olsa da Türkiye'de de Deniz Kandiyoti erkeklik konusundaki ilk çalışmasını 1980'lerin sonlarında yapmıştır. Kandiyoti'nin (1988) Ataerkillikle Pazarlık adlı ilk makalesi Türkiye'de erkekliğe ve ataerkilliğe dair bir açıklama getiren ilk çalışmalardan bir tanesidir. Ayşe Gül Altınay (2004) *The Myth of The Military Nation Militarism, Gender, And Education in Turkey* adlı çalışması, Pınar Selek (2008) *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* isimli çalışması, Serpil Sancar (2009) *Erkeklik: İmkansız İktidar* isimli çalışmasıyla bu alana önemli katkılar sağlamışlardır. Erkeklik üzerine yapılan çalışmalar Türkiye'de henüz Batı'da olduğu ölçüde gelişme göstermiş olmasa da 2000 yılından sonra akademide yazılan tezlerde ve yapılan derslerle birlikte pek çok alana daha taşınarak kurumsallaşma yolunda başarılı bir ivme göstermektedir (Arık, 2016, ss. 239-244).

3. ERİL TAHAKKÜM VE ATAERKİLLİK KAVRAMLARI

Toplumsal cinsiyeti ve toplumsal cinsiyet rollerini tanımlarken kadın ve erkek arasında yaşanan eşitsiz güç ilişkilerini de göz önüne almak konuyu çözümlmek için oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyete dair roller inşa edilirken, erkek üstünlüğü meşrulaştıran, kadını birey olarak ikincil konumda bırakan bir toplumsal yaşam döngüsünden de söz edebiliriz. Toplumsal yapı içinde kadın ve erkeğin birlikte yer alabileceği bir sistem olan ataerkil sistem, kuralları erkekler tarafından koyulan, kadınların bu kuralları kabul etmek zorunda olduğu kabul edilen, erkelerin kurmuş olduğu ve onlar tarafından işletilen bir düzenin devamının adıdır. Kamla Bhasin (1999/2003), "Ataerkil sistem hem toplumsal bir yapı hem de bir ideoloji ya da erkeklerin üstün olduğunu iddia eden bir inanç sistemidir" (s. 21), ifadeleriyle ataerkil sistem ile ilgili düşüncesini açıklamaktadır.

Michel Foucault'a (2003) göre, "İktidarın işleyişi sürekli olarak bilgi yaratır ve aksi yönde, bilgi de iktidar etkilerine

yol açar" (s. 35). Hakikatlerin ve bilginin üretiminde, dolaşıma sokulmasında ve meşrulaştırılmasında Foucault'un da dile getirdiği gibi, iktidar yaratılmakta ve sürdürülmektedir. Eril iktidar ürettiği bilgi ile erilin iktidarda kalmasını sağlayarak, ürettiği eril karakterdeki söylemleri ile de kendi sürekliliğini güvence altına almaktadır. Erkek egemen kültür, kadınları içlerindeki bireysel farklılıkları görmezden gelen bağımsız birer birey olarak kendini ifade etme imkanları ellerinden alınmış ve erkek egemen kültür tarafından yaratılmış bir "kadınlık" kalıbını çerçevesinde davranmaya yönlendirmektedir. Ataerkil kültürel özellikler gereği, kadına özgü olarak atfedilen nitelikler beden, doğa, duygu, özne, özel, pasif, bağımlı olmak gibi temalar üzerinden aile yaşamıyla sınırlandırılırken; erkeğe özgü kabul edilen nitelikler de akıl, kültür, mantık, nesne, kamusal, aktif, bağımsız olma gibi daha çok toplum, kamu ve siyasal alanı içine alan bir çerçevede tanımlamıştır (Bhasin, 1999/2003, s.21).

Ataerkil sistem mevcudiyetini sürdürebilmek ve pekiştirebilmek adına "kadın" ve "erkek" tanımlarını birbirlerine zıt olarak karşısındakini dışlayacak biçimde oluşturduğu karşıtlık içinde anlamlandırmaktadır. Bu durum, bir tarafın diğer tarafa karşı üstün ve egemen olduğu hiyerarşik bir karşıtlık durumuna örnek oluşturmaktadır. Bu düşünce yapısına göre erkek; akıl, güç, uygarlık ve kültürü temsil ederken, kadın da; beden, duygu, nezaket ve doğa temsili ile zihinlerde yer almaktadır. Bu sebeptendir ki erkek tartışmaya yer bırakmaksızın daha üstün olarak varsayılırken; kadın da korumasız ve zayıf bir canlı olarak kabul edilmektedir. Bu tür düşünceler sebebiyle Berktaş ve Kerestecioglu'na (2004, s. 2) göre kadın, ataerkil sistem içinde tanımlanmış olur: "Bu şekilde kadın bedene ve maddeye indirgenmiş olurken, onunla birlikte doğanın kendisi ve insanın soyunu türetmesi de küçümsenmiş olur."

Simone De Beauvoir, kadının eril iktidarlardan tarafından ötekileştirildiğini dile getirdiği şu sözleri ile daima erkeğe göre ikincil konumda bırakıldığını anlatmaktadır; "İnsanlık dediğimiz şey erkeklerden oluşmuştur ve erkek kadını kendi varlığı içinde değil, kendisine göre tanımlar; kadına özerk bir varlık gözüyle bakmaz. Sizin anlayacağınız, kadın, erkek neye karar verirse odur. Erkek öznedir, mutlak varlıktır, kadın ise öteki cins'tir" (De Beauvoir, 1949/1993, s. 17). Kadının varlık sebebi her zaman erkek içindir. Bhasin (1999/2003) çalışmasında Güney Asyalı köylü bir kadınla yaptığı konuşmada kadının ona erkekler ve kadınlar hakkında şöyle dediğini söyler:

Bizim ailelerimizde erkekler güneşe benzer, onların kendi ışıkları var (kaynaklara sahipler, hareket halindedirler, karar alma özgürlükleri var vb.) Kadınlar kendi ışığı olmayan uydulara benzerler. Eğer güneşin ışığı onlara değerse sadece o zaman parlalarlar. İşte bu nedenle kadınlar güneş ışığından daha büyük pay almak için sürekli birbirleriyle rekabet ederler, çünkü bu ışık olmaksızın hayat da yoktur. (s. 23)

Bu sözleri dile getiren Asyalı bir kadın olsa bile, esasında tüm dünyada birçok kültürün ve toplumsal değerlerin nasıl kendini yeniden kurduğunu ve yansıttığını ortaya koyan bir resmi gözler önüne sermektedir. Bu nedenle de patriarkal değerlerin baskın olduğu kültürlerde esas olan erkek

olup, kadınlar her zaman erkeğe göre konumlanmaktadır. Ataerki sisteme karşı bir mücadelede patriarkal kadınların olduğunu da unutmamak gerekir. Erkek egemenliğinin devam etmesini kendilerine görev edinmiş kadınlara örnek olarak patriarkal sistem içinde gelebildikleri en üst konuma gelmiş olan geçmişte valide sultan, ana kraliçe günümüzde de siyaset ve makam sahibi kadınlar örneğiyle verebiliriz. Kandiyoti'nin belirttiği biçimiyle ataerki bir pazarlık sonucu, kamusal düzenin devamını sağlamak için özel alan düzenlemesinde ailedeki yetişkin, en büyük erkek bireye tanınan iktidar konumu, aynı zamanda evin de en büyük kadınıyla devam eder. Ailede en büyük kadın olan kaynana, gelini üzerinden için eril hegemonyanın, öğreticisi ve taşıyıcısı olma görevinin sahibidir (Sönmez, 2020).

4. KİMLİK KAVRAMI

Kimlik kavramı, birçok disiplinin kendi çerçevesinden ele aldığı, günümüzde akademik tartışmalara konu olan ve hakkında yazılar yazılan temel bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimlerde sosyolojiden antropolojiye, siyasal bilimlerden edebiyata kadar hemen hemen pek çok disiplinin temel alanı haline gelmiştir. Bu sebeple de sayısız kimlik tanımı bulunsa da biz çalışmada konumuz gereği toplumsal kimlik kavramıyla sınırlı bir çerçevede tanımlamamızı yapacağız. Kimlik (identity) kavramı, aynılık ve süreklilik anlamında Latince "idem" kökünden türetilmiş bir kelimedir. Türkçedeki anlamıyla ise "kim" soru kökünden türemiş, zorunlu bir aidiyet, ve hangi kişi olmaya karşılık gelir (Aydoğdu, 2004, s. 117). Türk Dil Kurumuna (1998) ait Türkçe Sözlükte kimlik tanımı; "Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü," (s. 1324) olarak tanımlanmaktadır. Connolly (1991/1995) göre de kimlik; "Kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür" şeklindedir (s. 92-93). Amin Maalouf'un (Maalouf, 1998/2017, s. 16) dile getirdiği gibi; "kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir," aslında.

Kimliğin nasıl tanımlanacağı tanımı sorunsalında Madan Sarup (1996) iki türlü bir yaklaşımdan söz etmektedir. İlk yaklaşıma göre, kimlik verili ve durağan olarak kabul edilerek geleneksel bir çerçeveden ele alınarak ırk, cinsiyet ve sınıf bağlamında birbirini tamamlayan bir yapıda kabul edilir. İkinci yaklaşıma göre ise, kimlik inşa edilebilir ve hareketli bir olgu olarak kabul edilir. Siyasal iktidarlarla ulusal kimlikler arasında oluşan ilişkiler göz önüne alındığında kimliğin özellikle inşa edilebilir bir özellikte olduğu görülmektedir. Sütçüoğlu (2009) çalışmasında inşa edilebilir kimlikler hakkında şöyle demektedir: "Ulusal kimlik deşikendir, öznenin ötekilerle güç çatışması sonucu oluşur ve de bu çatışma sürekli devam eder (...) Kimlikler, söylemler tarafından oluşur, ama oluşan olgu bir son nokta değildir çünkü söylemler arasındaki güç ilişkisi devam etmektedir" (s. 275).

Henri Tajfel ile John Turner tarafından 1970'lerin son-

larında birlikte geliştirilen Sosyal Kimlik Teorisi, ile toplumsal kimlik çalışmalarına öncülük edilmiştir (Demirtaş, 2003, s. 123). Tajfel'e göre (1982), toplumsal kimlik; "bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır" (s. 2). Toplumsal kimlik geçmişe dönük özelliği dolayısıyla geçmiş toplumların mirasını çeşitli ritüeller, törenler, alışkanlıklar, semboller vs. aracılığıyla günümüze taşıyarak toplumsal hafızaya kaydeder. Bu yönüyle de toplumsal kimlik inşasının uzun vadeli bir sürecin neticesinde oluştuğu da gözlerden kaçmamalıdır. Bilgin (1999) çalışmasında bir sürecin devamı olarak ifade ettiği toplumsal kimliği "belirli bir alanda (territoire) kök salmış birtakım grupların (etnik toplulukların) diğer gruplardan farklarını ortaya koyma, vurgulama talebi," (s. 59) olarak tanımlamaktadır. Özdemir (2001) çalışmasında toplumsal kimlik oluşumunu şöyle tanımlamaktadır:

Bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin değerlerine, normlarına, akıl yürütmesine, sanatına, diline, dinine, gelenek ve göreneklerine ve diğer kurumlarına karşı geliştirdiği bir aidiyet bilincini ifade eder. Birey kendi toplumu ve diğer toplumlar arasındaki benzerlikleri, karşıtlıkları, çatışmaları toplumsal kimliğine yüklediği anlam sınırları çerçevesinde tanır ve bu doğrultuda bir eylem stratejisi geliştirir. Birey, toplumsal kimlik aracılığıyla yaşam pratiklerine katılır. Toplumsal kimlik, çoğu zaman, bilinç ötesinde bir işlev yüklenerek bireyin bütün varlığına hükmeder. (s. 108)

Roman kadını ve erkeği de biyolojik yada toplumsal cinsiyet kimliklerinden önce "Roman" gibi olumsuz olarak damgalanmış bir kimliği her zaman üzerlerinde taşımaktadırlar (Goffman, 1963/2014, ss. 29-79).

5. İZMİR ROMANLARI

Dünyanın birçok yerine dağılmış bir biçimde yaşayan Romanların, tahminen 2-3 milyon gibi bir nüfuslarıyla Türkiye'de (Sıfır Ayrımcılık Derneği, 2014), Ege ve Marmara bölgesinde yoğun olarak yaşamakta oldukları düşünülmektedir. Romanlar konuştukları dil bakımından Romlar, Domlar ve Lomlar olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır. Ege, Marmara ve İç Anadolu bölgelerinde Romların; Karadeniz Bölgesinde Lomların; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde de Domların yaşadığı görülmektedir (Kolukı- rık, 2019). Dil farklılıkları nedeniyle kendi içlerinde ayrışan Roman grupları halk arasında da Poşa, Aşık, Gezgin, Elekçi, Arabacı, Manuş, Mırtıb, Cono, Esmer Vatandaş, Sepetçi, Karaçi farklı isimlerle anılmaktadırlar. Fakat, halk arasında farklı isimlerle anılan bu kimlik tanımı sonuçta Çingene ya da Roman ana kimliği altında birleşmektedir. Çalışmada Çingene kelimesinin yarattığı olumsuz algı (Karlıdağ ve Marsh, 2008; Mischek, 2006, s. 160) ve küçük düşürücü anlamından dolayı Roman kelimesi etnik topluluğu tanımlamak için kullanılmaktadır.

İzmir'de yaşayan Romanlar Nüfus Mübadelesiyle birlikte Türkiye'ye yakın kıyı bölgelerden gelenlerden oluşmaktadır. Mübadele sonucu gelen göçmenler geldikleri yerlerde yaptıkları işler göz önünde bulundurularak Türkiye'de

yerleştirilmişlerdir. Örneğin, Selanik'te tütüncülük işi ile uğraşan Romanlar, Bornova yerleştirilmişlerdir (Kolukırık, 2006, s. 3). Araştırma yapılan mahallelerde de bazı katılımcıların dönemsel işçi olarak bu iş kolunda çalıştıkları tespit edilmiştir. Geçmiş çağlardan beri bereketli topraklara sahip, ılıman iklimiyle yaşamaya elverişli coğrafi koşullara sahip olan ve iş olanaklarının bulunduğu İzmir'de Romanlar uzun yıllardır yaşamaktadır. Bu nedenlerle Romanlar, Ege Bölgesinde yer alan diğer şehirlerden daha fazla İzmir'de yoğunlaşmışlardır (Kılıç, 2017). Bu sebeplerin dışında farklı şehirlerden de İzmir'e göçler olduğu görülür. Bu göçlerin genellikle evlilik ya da boşanma vb. gerçekleşen konularla ilgili olduğu görülmektedir (Kolukırık, 2006, s. 12).

Romanlar toplu yaşama kültürlerini İzmir'de de sürdürerek, hep bir arada, mahalle kültürü içinde yaşamaktadırlar. Yoğun olarak İzmir ve ilçelerinde otuz beş mahallede toplanmışlardır. Genellikle kent merkezindeki mahallelerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Konak Belediye Başkanı Sema Pektaş'ın İzmir'de yaşayan Romanlar hakkında verdiği bilgilere göre: "Avrupadaki en yoğun Roman nüfusun yaşadığı ilçe Konak'tır. Nüfusumuz 380 bin, bunun 60-70 bini Roman. 112 mahalle muhtarımız var ve bunların da yaklaşık 20 tanesi Roman" ("İlk Roman Kadın Derneği", 2017). Ayrıca İzmir'in Urla gibi küçük bir ilçesinde bile Roman nüfusun oranının oldukça yüksek olduğu Ozan Uştuk'un (2019) bir çalışmasında da görülmektedir: "Mahalledeki hane sayısı 2012 yılında 86 iken, bu sayının 2013 sayımında 113 ve 2017 sayımında 120 haneye yükseldiği tespit edilmiştir" (s. 88). Ülkemizde etnik kimlik esaslı nüfus tasnif ve kayıt sistemi tutulmadığı² için Roman nüfusunda İzmir'deki sayısını ancak Belediye başkanlarının ya da Roman Derneklerinin ve kanaat önderlerinin bu tür beyanatlarından öğrenmekteyiz: "İzmir'de 300 bin tane Roman yaşamaktadır" (İzmir Romanlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2013).

Türkiye'nin diğer yerlerinde yaşayan Romanlara göre İzmir'de yaşayan Romanlar toplumsal hayata katılım konusunda daha isteklidirler. Türkiye'nin ilk Roman milletvekili Özcan Purcu 2015 yılında İzmir'den milletvekili olarak seçilmiştir. 2018 yılındaki son seçimlerde de yine Özcan Purcu ile birlikte Türkiye'nin ikinci Roman milletvekili Cemal Bekle de İzmir'den milletvekili olarak seçilmiştir. Bir çok mahalle muhtarıyla birlikte yerel yönetimler çatısı altında belediyelerde belediye meclis üyesi olarak seçilerek görev yapan Romanlar vardır. Fakat henüz Roman kadınları arasında bu tür görevler için aday olan görülmemiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri, geleneksel toplum yapıları ve erken yaşta eğitimden kopuş kadınların önünde engel oluşturmaktadır. Roman erkeklerin müzisyenlik, taksicilik, pazarcılık, işportacılık, simit satıcılığı, hurda ve plastik toplayıcılığı işi vb. daha geleneksel işler yaptıkları görülürken, kadınların genel olarak çiçek satıcılığı, seyyar satıcılık, ev temizliği, hurda ve kağıt toplayıcılığı ve gündelik tarım işçiliği vb. işlerle uğraştıkları görülmektedir (Aşkın, 2012, s. 14).

6. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

İzmir'de yaşayan Roman kadınların gözüyle Roman erkeğinin aile içi kararlara ve toplumsal hayata katılım sürecini Roman erkek kimliği üzerinden araştırmaya katılan katılımcıların ifadeleri doğrultusunda incelenecektir. Bu incelemeler niteliksel araştırma yöntemi üzerinden yapılacaktır. Niteliksel araştırmaların ayırt edici ve belirleyici yönü sayesinde üzerinde yeterince keşfedilmemiş konularla ilgili açıklayıcı sonuçlara ulaşılmaktadır (Neuman, 1994/2012, s. 228). Araştırmacının çalıştığı konuyu kendi ortamında objektif bir biçimde sorgulayarak değerlendirmesi, niteliksel araştırmanın bilgiyi anlamlandırma özelliğidir. Bu sebeple araştırma bu yöntem seçilerek yapılmıştır. Araştırmanın katılımcıları ile yüz yüze olacak bir şekilde, daha önceden hazırlanmış ve yarı yapılandırılmış araştırma soruları yardımıyla derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler betimsel söylem analizi yöntemi üzerinden incelenmiştir. Araştırmanın alan çalışmasının kapsamı Romanların, İzmir'de nüfus açısından en yoğun olarak yaşadığı farklı bölgelerden üç ilçe seçilmiştir. Konak ile Karşıyaka merkez ilçe olarak seçilirken, çevreden ise Bergama araştırma kapsamına alınmıştır. Bu ilçelerden farklı yaş ve değişik özelliklere sahip otuz altı Roman kadın ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Araştırmanın alan çalışması Ocak, Şubat ve Mart 2020 tarihlerinde araştırmacı tarafından yapılarak, alan çalışması tamamlanmıştır. Araştırmanın içeriğini zenginleştirmek ve İzmir'de yaşayan Roman toplumu hakkında daha özel ve genel bilgiler edinmek için kadınların dışında üç ilçeden ve İzmir genelinden Roman toplumunu iyi tanıyan Roman kanaat önderleri de araştırmaya eklenmiştir.

Araştırmanın katılımcıları belirlenirken özellikle ilçelerin hepsinden on iki olmak üzere, toplamda otuz altı kadın araştırmaya dahil edilerek, her ilçeden Roman kanaat önderleri ve mahallenin Roman muhtarı da araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Bu katılımcıların dışında da yerel yönetimlerle sıkı teması olan ve İzmir'deki Romanlarla ilgili aktif sosyal ve siyasi çalışmalar yürüten etkili Roman sivil toplum kuruluşlarından iki yönetici de araştırmanın katılımcıları arasına eklenmiştir. Araştırmanın otuz altı katılımcısı kadınlar iken kanaat önderleri erkeklerden oluşmaktadır. Kanaat önderlerinden de İzmir'deki Roman kadınları, Roman erkekleri, genel olarak Romanlar ve Roman Mahalleleri hakkında bilgiler alınmıştır. Fakat araştırmanın bulguları esas olarak araştırmaya katılan otuz altı kadının verdiği bilgiler üzerinden oluşturulmuştur. Araştırmaya katılımcısı kadınlar seçilirken iki aşamadan oluşan bir örneklem tekniği kullanılmıştır. Katılımcı kadınlar 18-29, 30-40, 41 ve üstü olacak biçimde üç farklı gruba ayrıldıktan sonra, her gruptan dört kadın da kartopu yöntemiyle araştırmanın katılımcıları arasına eklenmiştir. Araştırmaya başlamadan önce katılımcılar belirlenirken yapılan bu çalışmanın akademik bir araştırma amacıyla kullanılacağı söylenerek, katı-

² 2012 verilerine göre Türkiye'de toplam nüfusa Roman nüfusun tahmini oranı %3,78 iken, yine de net bir sayıdan bahsedilememektedir. Bu muğlaklık, 1960'lı yıllardan bu yana nüfus sayımlarında etnik veri kaydedilmemesi ile yakından ilişkilidir (bkz. Polat vd., 2019).

lımcıların onayı alındıktan ve karşılıklı güven sağlandıktan sonra baş başa görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın tüm görüşmeleri katılımcı kadınların izinleri alınarak onların bilgisiyle kayıt altına alınmıştır. Alan da yapılan araştırmanın ardından görüşmeler katılımcıların anonim hale getirilerek görüşmelerin deşifre edilmesiyle araştırma incelenmiştir. Katılımcılarla gerek evlerinde gerekse mahallede yapılan görüşmeler sırasında ev halkından veya mahalle sakinlerinden oluşan diğer Romanlar ile de yapılan kayıt harici görüşmeler ve izlenimler çalışmaya daha etkili ve katkı sağlayıcı yönde destek olmuştur. Bu alan araştırması İzmir’de yaşayan Roman kadınları ve Roman erkekleri kapsamaktadır. Araştırma Türkiye’de yaşayan bütün Roman kadınların ve Roman erkeklerin tümünü genelleyecek nitelik taşımamaktadır.

7. ROMAN KADINI GÖZÜYLE ROMAN ERKEĞİ

Romanlar hakkında yapılan çeşitli bilimsel alan araştırmalarından oluşan literatür incelendiğinde Roman kadının toplumsal cinsiyet rolleri gereği yükünü arttıran birçok faktör görünüyor olsa da onlara Roman erkekleri karşısında güç sağlayan pek çok etkenin de olduğu görülmektedir. Toplumsal ilişkilerde kadınların karar alma süreçlerine erkeklerle eşit olarak katılması, ataerkil sistemin yıkılması ve kurallarının zorlanması bakımından oldukça önemlidir. Araştırma sürecinde kendisiyle görüştüğümüz ve saha çalışmasında da destek aldığımız Bergama Romanları Dernek Başkanı Ali İhsan Tunç, bir Roman erkeği ve kanaat önderi olarak Roman toplumunun gelecek nesillere daha iyi koşullar inşa etmek adına Roman kadınının eğitimine verdikleri önemi Roman Gazetesi’ne aşağıdaki sözlerle dile getirmiştir:

Romanlar anaerkil bir toplumdur. Kadınlar birçok alanda söz sahibidir. Eğitim, asıl kadınlar üzerinde daha etkili olacaktır. Çünkü eğitilmiş kadın kendini ve gelişimini takip edebileceği için erken yaşta evlilikler de olmayacaktır. Düzgün kadın, düzgün birey yetiştirir mantığı, biz Romanlarda çok önemlidir. Düzgün bireylerin yetişmesi için de eğitime ilk olarak kadınlarımızdan başlamalıyız. (“Eğitim Olmazsa Olmaz”, 2020)

Tunç bir erkek Roman kanaat önderi olarak yukarıdaki sözleriyle Roman toplumunda kadına verilen önemi ve Roman toplumunu anaerkil bir özellikte nitelendirerek ataerkil sistemin söyleminin dışında bir tavır takınmıştır. Yine bir Roman olan İzmir Konak Tan Mahallesi Muhtarı Tufan Şengül, Roman toplumun başarı ve refahında en önemli görevi kadınların üstlendiğini aşağıdaki sözlerle vurgulamaktadır:

Bizim Roman toplumunda özne anadır. Çocuğu doğuran, büyüten, eğitim hayatına yön veren, evlendiren, sorunlara çare üreten anadır. Bu nedenle Roman kızlarını eğiten toplum kazanır. Bir duvarın harcı ne kadar sağlam olursa duvar o kadar sağlam olur. Toplumun da harcı özellikle Roman toplumunda analardır. Müstakbel ana adayları kız çocuklarına iyi eğitim vermeliyiz. Ondan sonra toplumda sorunlar kendiliğinden çözülür gider. (“Roman Kızını Eğiten”, 2020)

Tabii yukarıda dile getirilen iki görüşte bir Roman erkeğine aittir ve Roman kadınının yaşam koşullarıyla acaba ne

ölçüde uyumaktadır? Gerçekten ataerkil sistem mi yoksa eşit paylaşımlı bir yaşam biçimi mi sürdürülmektedir? Roman kadının gözünden Roman erkeği ile gerçek yaşamdaki durumları nasıldır? Çalışmanın bulguları neticesinde alt bölümlerde bu konuda bir değerlendirmede bulunulacaktır.

8. ARAŞTIRMA BULGULARI

8.1. Çocukların eğitimi konusunda erkeğe yüklenen rol

Araştırmada oldukça dikkat çekici bulunan bir husus Roman erkeklerinin çocuklarının eğitimi konusunda ilgisiz kalmaları olmuştur. Araştırmaya katılan kadınların neredeyse büyük bir çoğunluğunun, eşlerinin çocuklarının eğitimleriyle hiç ilgili olmadıklarını, hangi okulda ya da kaçınıcı sınıfta bile okuduğunu bilmedikleri yönündeki söylemleri durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu durumun altında yatan bir neden de erkek ebeveynin ilgisizliğinin yanı sıra okur-yazar olmamasıdır. Bu da çocuğun eğitimi noktasında erkeği okulla kurulacak ilişkiler ile çocuğun eğitimiyle ilgilenmekten uzaklaştırırken; ebeveynin ilgisiz tutumu çocuğuna da gelecekte yanlış bir rol model olarak miras kalmaktadır (Diktaş vd., 2016, s. 1132; Yaşar, 2017, s. 1250). Erkeklerin bu konuda üzerlerine sorumluluk almaması bu görevi kadına yüklemektedir. Araştırmanın katılımcısı üç çocuk annesi kırk yaşındaki Y. İ. çocukların eğitimleri ile ilgili alınacak kararlar ve yapılacak işler konusunda eşinin kendisine hiç destek olmadığını ifade ettiği sözleriyle tepite vurdu yapmaktadır. Eşinin okuması yazması olmaması nedeniyle çocukların eğitimleri konusunda kendi üzerine hiçbir biçimde görev ve sorumluluk almadığını söylemektedir. Katılımcı tüm sorumlulukları kendi başına yerine getirmek zorunda kaldığını aşağıdaki sözlerle dile getirerek bu konuda yapılan tepite katkı sağlamaktadır:

Eşim ‘Çocuğum siz okuyun bak biz kaç yaşındayız bir işimiz yok, sigortamız yok’ diye söyler ama... öteki türlü hiç yardımcı olmaz bana. Hiç demez ki öyle müdür çağırılmış, öğretmen çağırılmış ben bir okula gideyim diye. Y., okuldan aradılar sen git der. Erkekler ne işe yarar bilmem ki...

Bir diğer katılımcı olan İ. K. “Eşime sorsan çocuklarının nerde okuduğunu, ne okuduğunu bile bilmez” sözleriyle tepiti desteklemektedir. Katılımcı S. A. da diğer katılımcı gibi eşinin ilgisizliğinden yakınırken, bazı huy ve davranışlarını onaylamadığını dile getirerek, çocuğunun eğitimine eşinin bu olumsuz davranışlarının kötü etki yaptığından bahsetmiştir. Katılımcı S. A.’nın bu yöndeki sözleri şöyledir:

Babası da öyle dışarılara gitmekten hovardalık yapmaktan ilgililenmedi. Babanın da biraz ilgilenmesi lazım değil mi çocuğuyla. Baba da ilgilenmeyince çocuk da arkadaş peşine, bilmem ne peşine düştü kaçtı gitti ve bu hale geldi. Tek taraflı olmuyor, babanın da çocuğuyla ilgilenmesi lazım.

Roman çocukların eğitimi konusundaki ilgisizliğin, eğitimdeki başarılarını olumsuz yönde etkilediği başka araştırmacıların çalışmalarında da tespit edilmiştir (Diktaş vd., 2016, 1132). Katılımcı kadınlar genel olarak, eşlerinin ilgisiz kaldığından yakınmaktadır. Katılımcılardan E. K. bu sebeple de çocukların eğitimlerini yarım bıraktıklarını tek

başına üç çocuk ile baş etmenin çok zor olduğunu, “Büyük oğlan okumak istemedi. Kızı zor yediye kadar yolladım, diplomasını zor aldırđım. Küçük oğlan da yedide bıraktı okulu. Bu sene gitmedi hiç okula” ifadeleriyle dile getirmiştir. Özellikle de erkek çocuklarının eğitimlerini yarım bıraktıklarını, babalarının ilgisizliğinden dolayı erkek çocuklara söz geçiremediğinden dert yanımıştır. Kız çocuk ise anne yanında evde daha çok vakit geçirdiği ve anne ile daha iyi bir bağ kurduğu için zor da olsa lise eğitimini tamamlamıştır. Fakat erkek çocuklar babayı örnek alarak ve eğitimlerini yarım bırakmışlardır. Çocuklarının eğitim alması konusunda oldukça hevesli olan Roman kadınları eşlerinin kayıtsız davranması nedeniyle çocukların eğitimi konusunda başarısız kalmaktadırlar. Katılımcılardan bir başkasının bu konudaki deneyimi tespiti desteklemektedir. Katılımcı N. Y. eşinin kendisine yeterli desteği sağlamaması nedeniyle çocuklarına yeterli eğitimi aldırmadığını aşağıdaki şu ifadelerle anlatmaktadır:

Babaları hiç ilgilenmedi. Baba parayı getirir verirdi bana. İçki içerdi sadece, çocukların hangi okula gittiğini bile bilmezdi. Ben bunları okutacağım, müzisyen yapmayacağım dedim. Bir meslek sahibi olsun dedim. Her şeye ben koştum. Ortaokul, liseye kadar onları okutturdum. En büyük oğlumu, Ege Üniversite Güzel Sanatlar okuluna kadar okuttum ama yarıda bıraktı.

Roman çocuklarının eğitimlerini yarıda bırakmalarının başında ekonomik yetersizlikler, çocuğu karşı ilgisizlik, aile içi problemler, sosyalleşme süreci, diğer öğrenciler ve öğretmenleri tarafından dışlanma gibi faktörlerin rol oynadığı çeşitli çalışmalardan anlaşılmaktadır (Aydın vd., 2019, s. 208). Kısacası, çocukların eğitim alması ve yarıda kesmesi noktasında en büyük uğraşı ve çabayı Roman kadınların gösterdiği, Roman erkeğinin kayıtsız kalması sebebiyle de bu çabanın sorunun üstesinden tek başına gelmeye yetmediği anlaşılmaktadır.

8.2. Kız Çocuklarının Eğitimi Konusunda Ataerkil Tutumlar

Roman toplumunda var olan ataerkil yapının kız çocuklarının eğitimi konusundaki kararlarda nasıl tezahür ettiği konusu makalenin yedinci başlığında da ifade edildiği üzere oldukça merak edilen bir durumdur. Umur Aşkın'ın (2011) İzmir Romanları üzerine yaptığı doktora tez araştırmasında tespit ettiği aşağıdaki hususlar, Romanlar arasında kız çocuklarının eğitimi noktasında karşılaşılan ataerkil baskıyı açıkça göstermektedir:

Kız çocuklarının ve yetişkin kadınların geneli için geçerli olan örğün eğitime katılımda ve sürdürülmesinde ortaya çıkan bulgular, bu durumun nedenlerini sorgulattı. Sorgulama 10 sonucunda, Çingene/Roman toplumunda kız çocukları üzerinde, kadınların yeniden üretim özellikleri üzerinde geçmişte yoğun olarak varolan ataerkil baskıya yönelik söylemler bulgulandı. Kız çocuklarının belirli ölçülerde denetim altına alınmasına yol açan bu ataerkil baskı, onların okuldan uzak tutulmalarına yol açmıştır. Baskı, çocukluktan genç kızlığa geçişte daha yoğundur. (s. 101)

Araştırmanın buguları da Aşkın'ın araştırmasının bulgularıyla aynı doğrutudadır. Araştırma katılımcılarından genç bir kadın olan G.T.'nin deneyimleri, ailesindeki erkekler tarafından kendisinin eğitimi ile ilgili kararda eril baskının

nasıl gerçekleştiğinin iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Her iki abisinin de lise mezunu olmalarına rağmen kendisinin eğitimini tamamlayamadığını ve yarıda kesmek zorunda bırakıldığını, “Okula devam etmeyi istedim, hem de çok istedim. Ama ağabeyim izin vermedi. ‘Biz okuyoruz, görüyoruz. Okula diye çıkıyorlar... Okumak yok,’ dedi. ‘Yollamam,’ dedi bir daha demedi” biçimindeki ifadeleriyle dile getirmektedir. Katılımcı bu sebeple kendisini bir boşlukta hissederek çareyi ancak evlenmekte aradığını anlatmaktadır. Evliliğinde de aradığı mutluluğu bulamayarak eşinden ayrılmıştır. Anne ve babanı da erkek çocuğun isteği doğrultuda hareket ederek katılımcıya destek olmamaları ailedeki erkek egemen yapıyı gösterir. Katılımcının sözleri erkek otoritesinin baskın olması nedeniyle eğitimden kopartılarak bir bakıma evlenmeye yönlendirilen genç bir kadının sitemini oluşturmaktadır.

Başka bir katılımcı olan 23 yaşındaki Y. B. de diğer katılımcı G. T. yaşadıklarına benzer olarak ortaöğretimini bitirdikten sonra abi baskısı nedeniyle eğitimden kopartılmış diğer bir Roman kadındır. Genç katılımcı eğitimden koparılması dolayısıyla duyduğu üzüntüyü ve eğitimin yarım kalmasından dolayı yaşadığı pişmanlığı belirtmektedir. Diğer katılımcıdan farklı olarak annesinin eğitimine devam etmesini ve bir meslek sahibi olmasını çok istediğini, fakat oğlunun keskin itirazı karşısında durmadığını ve onun dediğini yapmak zorunda kaldıklarını belirttiği aşağıdaki sözler tespite destek sağlamaktadır:

Ortaokul bitti. Liseye de başladım, lisede birinci sınıfta kalınca tekrar yapamadım. Ağabey'im de kısıtladı beni. Okula gitmemi istemedi, ağabeylik yapmak istedi bana. Bir tartışma oldu aramızda. Ondan sonra ben sinirlendim, okulu bıraktım. Kendisi okulu hiç sevmezdi zaten. Annem çok istedi gitmemi, okumamı çok istedi.

Diğer bir katılımcı 21 yaşındaki B. K., gideceği üniversite hakkında ve tercih edeceği meslek kararının alınmasında son kararı babasının verdiğinden bahsetmektedir. Katılımcının yapmak istediği meslek farklı iken babasının vermiş olduğu karar ile şu andaki mesleğini seçmek zorunda bırakıldığını dile getirdiği aşağıdaki sözler tespite katkı sağlamaktadır:

Ben çizime daha yatkınım, görsel sanatlarla ilgili bir şeyler istiyordum. Fakat babama ‘Bırak, biraz da kendi istediği olsun’ demesine rağmen sözü geçmedi annemin. Babam kesinlikle çok net olarak ‘Hayır, olmaz!’ dedi. Babamın sözü geçti. Beni mesleğime yönlendiren tamamen babam oldu. Ben hiç hemşirelik düşünmüyordum, aklımda bile yoktu.

Özetleyecek olursak, aile içi kararlar alınırken özellikle de kız çocuklarının eğitimi konusunda bir takım kararlar verilirken katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı üzere ataerkil sistemin kuralları geçerli olmuştur. Aile içinde kadının rolü çok değerli ve kutsal sayılırken, kadının alacağı eğitim nedeniyle ev dışında bulunmasını erkek hegemonyası baskılamakta ve izin vermemektedir. Örneklerde görüldüğü üzere eril tahakküm hakim gelmektedir.

8.3. Evlilik Kararının Alınmasında Erkeğe Yüklenen rol

Roman toplumunda kadının yeri oldukça önemlidir. Hatta Roman kadını Roman kimliğinin geçmişten günümüze taşıyıcısıdır. Kendisi de bir Roman olan Sıfır Ayrım-

cılık Derneği Başkanı Elmas Arus, Roman kadınların “evi ayakta tutacak kişi olarak” tüm sorumlulukları yüklediğini şu sözlerle anlatmaktadır: “Evide eklemek yoksa kadın gider dilenmeye, hurda toplamaya. Roman toplumu için kadın evi ayakta tutacak, evin gelirini sağlayacak, evin namusunu koruyacak, çocukların anası olacak kişidir. Roman Toplumunun geleneksel rollerinin taşıyıcı olan kişidir” (Tok, 2020).

Kendi toplumu içinde değer gören Roman kadını evlilik kararını verirken, gelecekte kuracağı yuvasında eş seçimini nasıl yapmaktadır? Kültürel değerler gereği Roman kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle Roman erkeği eş seçiminde bulunurken bu değerlerin etkisi altında kalmaktadır. Kendisine seçeceği eşten beklentileri de bu doğrultuda gelişmektedir. Özgür Uçum (2008) Kocaeli Romanlarının evlenme geleneğini incelediği tez çalışmasında da kadınların önemine vurgu yapmaktadır. Roman toplumunda “namus” değeri kadın üzerinden tanımlanmaktadır. Kadının kocasına sadık olması Roman kültürünün önemli bir değeridir. Tülin Bozkurt (2004) çalışmasında bohçacılık yapan Roman kadınların namus konusunda dile getirdiği şu sözlerle: “Bohça satmaya gittiğimizde üç kat şalvar giyedik, başımıza bir şey gelmesin diye,” kadınlardan beklenenlerin onların hayatlarındaki etkisinin anlatılmaktadır. Kültürel değerler Roman kadınları için içselleştirilmiştir ve bu kadınlar eşlerinin her türlü hizmetini yapmakla kendilerini sorumlu görerek, erkeğe sadık kalmaktadırlar.

Araştırmanın katılımcılarından İ. K. ailesinin kendisini varlıklı ve kendisinden yaşça büyük başka birisiyle evlendirmek istemesi üzerine hemen kendisine başka bir eş aradığından söz etmiştir. Bu süreçte de şimdi eşi olan erkeği kendisine uygun bularak tavlamiştir. Katılımcının eşini nasıl seçtiğini ifade ettiği sözler şöyledir: “Babanızı ben ayarttım, kaçırdım diyorum. Çocuklar da sorduklarında anneni ben kaçırmadım ki annen beni kaçırdı diyor.” S. K. isimindeki bir başka katılımcı da eşini kendisinin seçtiğini ve ailesinin yaşlarının küçük olması nedeniyle evliliklerini onaylamaması üzerine de eşine kendisini kaçırmaması söylemiştir. Katılımcının şu ifadeleri: “Severek evlendik hatta biz iki kere kaçtık, ben istedim kaçmayı. On beş yaşındaydım evlendiğimde”. Bir diğer katılımcı olan Y. İ. oldukça küçük bir yaşta olmasının rağmen kiminle evleneceğini kendisi seçerek evliliğini kaçarak yapmıştır. Eşiyle aralarında büyük bir yaş farkı olsa da eşini buna ikna etmiş ve onunla kaçarak evlenmiştir. Katılımcı bu deneyimini şöyle dile getirmektedir: “Ben on dört yaşındaydım, çok küçüktüm. O da yirmi dört yaşındaydı. Kayınpeder istemeye geldi ama babam kesinlikle vermem dedi. Benim eşim o zaman evliydi, nikahlı bir de çocuğu vardı öteki kadından. Ben kaçtım, o da kaçırdı.”

Roman toplumunda sosyalleşme mahallede gerçekleştiğinden kız ve erkek çocuklar sokakta birlikte rahatça büyümektedirler. Bu yapı gereği ergenlik çağına geldiklerinde de erken yaşlarda cinsellikle tanışarak, erken yaşta evlilikler oluşmaktadır. Roman toplumunda kadına verilen önem dolayısıyla kız çocukları eşlerini rahatlıkla seçebilmektedirler. Aileler çocuklarının eş seçimlerine çoğunlukla müdahalede

bulunmamakta ve tercihi onların kendi kararlarına bırakmaktadırlar. Öznur Yaşar’ın (2017) İstanbul’da Romanlarla ilgili yaptığı bir saha çalışmasının bulgusu ailelerin tutumuyla ilgili tespiti desteklemektedir. (s. 1249). Araştırmanın katılımcılarından F. M. eş adayları arasında seçim yaparken babasının tercihi kendisine bıraktığını söyle anlatmaktadır: “Yemin ederim ki abla sana, ‘Hangisini istiyorsan ona verelim seni kızım, senin kararın’ dedi babam.” Genellikle küçük yaşlarda yapılan evlilikler Roman toplumunda oldukça yaygındır. Hatta bazı bölgelerde kaçarak evlenme de normal bir davranış olarak görülmektedir. Taylan’ın (2016, ss. 221-228) çalışmasında elde ettiği bulgulara göre Romanlar içinde erken yaşta yapılan evlilik oranı yüzde 34,3’tür. On beş yaş ve altındaki yaşlarda evlenenlerin oranı yüzde 13,6 iken; on altı, on yedi yaş aralığında evlenenlerin oranı ise yüzde 20,7 olarak bulunmuştur. Araştırmanın diğer bir sonucuna göre erken evlilik yapanların yüzde 52,4’ünün evliliklerinde başlık parası ödediği tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan kadınlar ile yapılan görüşmelerde başlık parası verme ya da alma adetinin İzmir Romanlarının bazı gruplarının arasında halen sürmekte olduğu tespit edilmiştir. Bu adet ile kadın babasının belirleyeceği bir bedel üzerinden evleneceği erkeğe verilmektedir. Başlık parasının ödemesi bazen nakit paradan başka, altın, ev, bahçe, canlı hayvan vb. olarak da yapılmaktadır (Fidan & Yeşil, 2018, s. 154). Duby ve Perrot’a (1992/2005) göre, “Bir kadın her zaman başka bir erkek tarafından kocasına verilir.” (s. 10). Feminist bir psikolog olan Juliet Mitchell (1971) erkeklerin kadınları değiştirdiği benzer sistemleri ifade etmek için ataerkillik kelimesini kullanmaktadır (s. 24). Kadınların ikinciliği üzerinden süren ataerkil düzende kadının evliliğinden başlık parası almak da sistemin bir parçasını oluşturmaktadır. Zaten evlilikle birlikte kadın da erkeğin evine gitmektedir. Roman toplumunda da aileler evli erkek çocukları ile birlikte aynı evde yaşadıkları için ataerkil yapı kendini sürdürmeye devam etmektedir. Katılımcılardan Y. İ. ailesinin kendisiyle evlenmesine karşılık olarak eşinden yüklü bir miktarda başlık parası aldığını ve bu parayı da evdeki erkek çocukları için kullandıklarını aşağıdaki şu sözlerle belirtmektedir:

Babam demiş o zaman parasıyla otuz bin lira. Abim vardı, abalarım vardı, en küçükleri benim. Babam benden başlık parası alıyor, abime iki katlı ev alıyor başlık parasıyla. Düşün yani bugünün parasıyla otuz milyar mı üç yüz milyar mı bilemiyorum.

Diğer bir katılımcı olan E. K. evliliklerde başlık parası adetlerinin olduğunu, kendi evliliğinde de, kız ve erkek çocukları evlenirken de, kardeşlerinin evliliğinde de herkesin mutlaka başlık ödediğinden söz etmiştir. Katılımcı: “Başlık verilir de alınır da, bizde adettir. Ben evlenirken de ailem aldı, ben de bütün çocuklarımda verdim.” Araştırmanın en genç katılımcılarından biri olan S. M. evliliğinde de ailesi daha üç yıl önce on beş bin lira başlık parası almıştır. Başlık parası adeti bugün de Romanlar arasında devam etmekte olan bir uygulamadır.

Özetleyecek olursak; Roman toplumunda evlilik kararının alınmasında erkeğin kadına uyumlu hareket ettiği görülmektedir. Evlilik gibi hayatı ve geleceği etkileyen önem-

li bir kararın verilmesi konusunda Roman kadını Roman erkeğinden daha etkindir. Katılımcıların da ifadelerinden anlaşıldığı üzere kadın eşini kendisi belirlemekte, aile onaylamadığında da kaçmayı genellikle kadın istemektedir. Aileler eş seçimi konusunda çoğunlukla tarafsız davranmakta, tercihi evlenecek bireyler yapmaktadır. Roman erkeği kadının istediğine uygun davranmaktadır. Eşlerin seçiminde gösterilen eşitlik evlenecek kızıdan babasının başlık parası istemesi ile değişmektedir. Toplumsal değerler ve ataerkil yapı evlenecek kadın için erkekten bir bedel ödemesini beklemektedir. Günümüzde bile bu adetin uygulanmasının, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil yapının Roman erkekten olan beklentisini göstermektedir.

8.4. Oturulacak Mekanın Seçilmesi Kararında Erkeğe Yüklenen Rol

Suat Kolukırık'ın (2006, s. 12) İzmir Romanları üzerine yapmış olduğu bir saha çalışmasındaki bulgularına göre, "Gelini eve alma geleneği"nin günümüzde de İzmir'de yaşayan Romanlar arasında halen sürmekte olduğu tespit edilmiştir. Evin en küçük erkek çocuğunun aile evinde anne babayla oturması geleneğinin Kolukırık'ın tespitinde de olduğu gibi halen İzmir Roman toplumunda sürmekte olduğu araştırma katılımcılarının ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kalabalık aile yapısı ve aynı mahallede birlikte yaşama kültürüne sahip Romanlarda kayınvalide yanında oturmak doğal bir yaşam biçimi olarak görülmektedir. Katılımcılardan E. K. şu sözleri ile, "Bir yeni gelin dedin mi kaynanasının yanına gelir... bu senelerdir bizde böyledir" tespiti katkı sağlarken; başka bir katılımcı İ. K. da şu sözleriyle, "Benim semtimde herkes hep kaynana yanında oturuyordu bu yüzden yadırgamadım, ben de kayınvalidemin yanına gelin gittim" evlendikten sonraki yaşanılacak mekan anlayışını anlatmaktadır. İzmir Romanları arasında patrilokal evliliklerin³ yaygın olduğu sıklıkla görülen bir davranıştır. Evlendikten sonra kaynanadan ayrı bir yaşam düşünmek de kültürel değer yargıları nedeniyle ayıp olarak kabul edilmektedir (Akgül, 2021a, s. 235).

Roman toplumunda yaşlıların huzur evlerin bırakılması ya da gönderilmesi durumu karşılaşılmayan bir durumdur (Çetin, 2014, s. 94). Ailedeki yaşlılara saygı ve büyük önem verilmektedir. Erkek çocuklarından bu sorumluluğu yüklenmesi beklenmektedir. 14 yaşında eşiyile kaçarak evlenen araştırmanın katılımcılarından biri olan Y. İ., eşinin ailedeki en küçük erkek çocuk olması sebebiyle ayrı bir eve çıkmalarının mümkün olmadığını anlattığı sözler bu konudaki tespiti desteklemektedir: "Bizim Romanlarda evin en küçük erkek çocuğu demek anneye babaya bakmak demek, sahip çıkmak demek, hastalıkta ona destek olmaktır. Ben bunu biliyorum, bu yüzden eşim ailesinden ayrılamazdı". Diğer bir katılımcı E. H. de önceki katılımcı Y. İ. sözlerini destekleyerek bu geleneğin günümüzde de Roman toplumunda devam ettiğini anlatır: "Bizim geleneklerimizde kayınvalide yanına geliniyor. Eğer tek erkeksen veya en son erkeksen, genellikle kayınvalide yanına gelir." Anne baba ve

çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısının Roman toplumunda da görülmesine rağmen, çok tercih edilmeyen bir yaşam biçimi olduğu, aile büyükleriyle birlikte geleneksel yaşamın hüküm sürdüğü görülmektedir.

Özetle Roman toplumu, ataerkil aile yapısını oturulacak mekanın belirlenmesinde açıkça göstermektedir. Evlenen kadın erkeğin evinde onun ailesi ile birlikte yaşamak zorunda bırakılmaktadır. Kadının tercihi ve fikri kültürel nedenlerden dolayı öncelikli değildir. Gerek ekonomik nedenler, gerekse kültürel yapı geleneksel ataerkil aile yapısının yaşanılan mekanda egemen biçimde sürmesini sağlamaktadır.

8.5. Sosyal Yaşamda Kadın Bedeni Üzerinde Erkeğin Rolü

Toplumsal hayata katılım bireylerin diğer insanlarla ve toplumla iletişim sağlaması bakımından oldukça önemli bir araçtır (Brodie vd., 2009/2011). Tüm dünyada Romanlar genellikle belli mahallelerde bir arada yaşamlarını sürdürmekte oldukları için toplumsal hayata katılım yöntemleri de kendilerine özgü bir yapı taşımaktadır. Alper Yağlıdere'nin (2007, s. 18) İzmir'de yaşayan Romanları kentsel mekanın kullanılması açısından incelediği tez çalışmasında da söz konusu yaşam biçiminin sürmekte olduğu tespit edilmiştir. Roman mahalleleri ve bir arada yaşama alışkanlığı konusunda yapılmış başka akademik çalışmalarda da Türkiye'de de Romanların yaşadığı kentsel mekanların farklı olmadığı görülmektedir (Aydın vd., 2019; Fırat & İlhan, 2019). Duygu Gökçe'nin (2015), "Roman mahalleleri kent içinde izole, içe kapalı bir 'adacık' şeklinde konumlanmaktadır" tespitinde bulunduğu Roman mahallelerinin kentlerin içindeki yapısını ortaya koyan çalışması, Romanların toplumun diğer kesiminden ayrılarak kendi içlerine kapalı bir yaşam sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. 1934 yılında çıkarılan İskan Kanunu da bu yaşam şeklinin yerleşmesinde etkisi büyüktür (İskan Kanunu, 1934). Ulaş Karan'ın (2017, s. 12) da Uluslararası Azınlık Hakları Grubu ve Sıfır Ayrımcılık Derneği için hazırladığı raporda ortaya koyduğu tespitlerinde 'Roman Mahallesi' gerçeği ve 'bir arada yaşama kültürü' ne vurgu yapıldığı açıktır. Araştırma sahasında da mahalle ortamında içe kapalı, ataerkil bir yaşam şeklinin sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Geniş aile özelliklerinde büyükanne, büyükbaba, gelinler, damatlar, kardeşler ve torunların hep birlikte aynı evde yada mahallede yaşadığı kalabalık ortam Romanların toplumsal hayata katılımında erkek ve kadına farklı toplumsal cinsiyet rolleri yüklemektedir. Kadınlar ev ve çocuklarla ilgili tüm sorumluluğu üstlenirken bir de erkeğin işi olmadığı zamanda da evin geçimi için gereken parayı kazanmak sorumluluğunu almaktadır. Poşa olarak bilinen bir Roman grubu arasında yaygın olarak söylenen şu sözle Roman kadınlarının ailenin tüm yükünü üstlendiklerini açıkça görmekteyiz: "Eşeğe Poşa karısı olur musun diye sormuşlar, üç gün yemek yememiş" (Bozkurt, 2004, s. 87). Bozkurt'un bu sözü erkeklerin kadına oranla daha az sorumluluk yük-

³ Patrilokal evlilikler, evlenen kadının, erkeğin ailesiyle birlikte yaşamaya anlamına gelmektedir

lendiğini düşündürmektedir. Barış Aksu'nun (2006, s. 45) İzmit Romanlarının Sosyo-Ekonomik ve Aile Yapısının Ko-caeli Kent Kültüründeki Yeri konulu bir saha çalışmasının sonuçlarına göre de, "Araştırma sonuçlarımıza göre hane bütçesine en fazla katkı sağlayanlarda %56,9 oranla eşler olduğunu görmekteyiz" sonucuna ulaşılmıştır.

Kadınlar aile bütçesine büyük ölçüde katkı salıyor ol-salar da genellikle kendilerine özel bir masraf ya da harca-ma yapamamaktadır. Kişisel bakımları için özel bir bütçeye sahip değillerdir. Araştırmaya katılan katılımcı kadınlar eşlerinin kendilerine göre daha bakımlı, süs ve giyim ku-şam konusunda daha dikkatli ve titiz davrandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı İ. K. bu tezi şu sözlerle desteklemek-tedir: "Eşim çok bakımlıdır, ben bakımlı değilimdir. Çok sever eşim süsü. İki çocuğuma da baksan eşimin yanında giyim kuşam konusunda pasif kalırlar. Ben de yok öyle şey-ler. Hiç kendime öyle bu yaşma kadar kuafördür, saçımı yaptırmaktır, veya bir bakımdır, kremdir, hiç yaptırmadım." Genç bir katılımcı olan B. K. Roman kadının yükünün ağır-lığından ve imkanlarının yetersiz olmasından dolayı sade bir yaşam sürdürdüğünü aşağıda şöyle ifade etmektedir:

Normal yaşamda çok sadeyiz. Bizim kadınlarımız biliyorsunuz süslenmez, giyinmez, hani hiçbir sosyalleşme yok. Ben ken-di annemden örnek biçeyim mesela. Diyorum ki 'Anne dibin gelmiş, beyazların çıkmış, 'Uğraşamam şimdi, işim var, yemek yapacağım. okuluna gitmem lazım. Onu yapmam lazım, bunu yapmam lazım. Kendine zaman ayırmıyor asla.

Yaşadıkları kapalı toplumsal yapı Roman kadının hayatı üzerinde bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Kadın toplum-sal hayata katılım sağlarken kendine özenli ve bakımlı dav-randığında erkek hegemonyası altında kalarak olumsuz bir düşünce yapısıyla yargılanmaktadır. Dolayısıyla Roman ka-dınları hane dışında toplumsal hayata katılımında erkek ege-men yapının baskısı altında kalmaktadır. Katılımcılardan biri olan S. A. Roman toplumunda kadının sosyal yaşamda rahat hareket edemediğini ve erkeklerin baskısı altında gi-yim kuşam dahil olmak üzere pek çok davranışlarını kont-rol etmek zorunda olduklarını aşağıdaki şu sözlerle dile getirmektedir:

Severim ben de giyineyim, süsleneyim. Ama bizim burada süslenemiyorsun. Buradaki erkekler çok yanlış düşünüyorlar. Giyindiğin zaman çok kötü, kötü şeyler söylüyorlar arkandan. İşte bak bu yaştan sonra azdı derler, böyle düşünürler hemen bizim burada. Hiç giyinemiyorum, rahat gezemiyorum. Saçı-mı açmak isterim açamam, 'Azdı şu kadın bilmem ne...' öyle düşünürler. Makyaj yapıyorsun, kahvenin önünden geçiyorsun erkekler böyle arkandan bakıyorlar, kötü düşünüyorlar hemen senin hakkında.

Araştırmanın genç katılımcılarından olan S. M. de di-ğer katılımcı gibi kadınlar üzerinde erkeklerin kurmuş ol-duğu baskıdan şikayet etmektedir. Katılımcıların bu yönde-ki ifadeleri Roman erkeklerin kadınların giyim kuşamları konusunda hegemonik bir tutum sergiledikleri sonucunu doğrulamaktadır. S. M. dışarı çıkarken rahat giyinemediği ve rahat hareket edemediğini dile getirdiği sözlerle tespiti vurgulamaktadır. "Kıyafet konusunda de çok baskıcı Ro-man erkekleri. Pantolon giymek çok ayıp karşılanıyor, hele hele tayt giymek, tamamen o... oldu diye algılanır. Sadece

polar eşortman altı ve terlik giyebilirsin bir yere giderken. Bak dışarıda bütün Romanlar öyle giyinir." Tok'un bir ça-lışmasında İstanbul'da Roman bir kadınla gerçekleştirdiği diyalog şöyle devam etmektedir:

Kuştepe'de hurda toplayan 28 yaşındaki bir kadına, 'Ne kadar güzelsin, kendine niye bakmıyorsun?' dedim; 'Abla niye baka-yım, dört çocuk var, kocam hapiste, kaynım yan evde bekar. Hurdaya gidiyorum, elin adamı elli tane laf atıyor. Kendimizi kirleterek, çirkinleştirerek gidiyoruz ki başımıza bir şey gelme-sin' dedi.

Araştırmanın genç katılımcılardan S. O. adında bir baş-ka kadın da ailesindeki erkek egemen yapının, toplumsal hayata katılımında giyeceği kıyafet üzerinde bile nasıl söz sa-hibi olduğunu anlatmaktadır. Katılımcının aşağıdaki sözle-ri diğer katılımcıların da anlattıklarını destekleyerek tespiti katkı sağlamaktadır:

Benim eşim içerde, benim özbe öz amcalarım, pantolon giydim birgün diye, Mesela özel bir yere gideceğimiz gün pantolon giy-dim. 'Aaa baksana! o...' hemen küfretmeye başlıyorlar, adımızı çıkartıyorlar. Çok değersiz bir insan değilim, ben de giyinmek istiyorum. Ellerinden gelse çuval giydirecekler bize. Yok şalvar yok etek.

Özetleyecek olursak, Roman toplumunda kadın bede-ni üzerinden kendini sürdüren hegemonik bir erkeklik durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Kadınlar yükledikleri aile sorumluluklarından kendilerine gerekli zamanı ayıramamaktadırlar. Roman erkekleri kendi kişi-sel bakımlarına özen gösterirken kadınların isteklerini ve tercihlerini sınırlayarak onların giyim kuşamları üzerinde baskıcı davranmaktadırlar. Roman kadını kendi toplumun-da kıyafeti üzerinden karşılaştığı baskıyı, topluma katılım nokasında da yine kıyafeti üzerinden ayrımcılığa uğrama ve dışlanma olarak yaşamaktadır. Kadın bedeni ve kıyafeti üzerinden hem Roman erkeklerinden hem de toplumdan hegemonik bir baskı görmektedir.

8.6. Toplumsal Faaliyetlere Katılma Konusunda Erkeğe Yüklenen Rol

İnsanlar çeşitli sosyal ilişki türleriyle birbirleriyle ileti-şim kurarak sosyalleşmektedirler. Toplumsal değerler, top-lumsal cinsiyet rolleri, sosyo-ekonomik durum ve kültürel yapı gibi etkenler bu ilişkilerin boyutlarını belirlemektedir. Roman kadınları yetersiz eğitim, çok küçük yaşta evlilik gibi sebeplerle düzenli bir işe sahip olamadıklarından ken-di toplumlarının dışına rahat çıkamamakta, bu sebeple de toplumla yeterli ilişki kuramamaktadırlar. Bu da kadını ev içine ya da evinin sokağına daha bağımlı hale getirmek-tedir. Araştırmada altın günü, ev oturması gibi kadınlar arasında sıklıkla gerçekleşen sosyalleşme yöntemlerinin Roman kadınları arasında yoğun olarak gerçekleşmediği görülmüştür. Araştırmanın katılımcısı çalışan ve ekonomik bir gelire sahip olan bazı Roman kadınları sosyalleşmek adına altın günü yapmışlar, fakat eşlerinin rızası olmadığı için altın günün yarıda kesmek zorunda kalmışlardır. Ka-tılımcı İ. K. yaşam biçimlerinin bu tür toplantılar yapmaya uygun olmadığını ve zaten eşinin de onaylamadığını aşağı-daki sözlerle anlatarak tespiti desteklemektedir:

Eşim razı gelmedi. O gün evdeki erkekleri, oğlan çocuklarını dı-

şarı kovalıyorsun. Saat kaçta kalkılacağı belli olmuyor, muhabbet oluyor. Çamaşırın olacak, ütün olacak bütün işlerin bir güne kaldığı için. Evin düzeni açısından benimkiler razı gelmedi. Ev de ayrı bir odan olur erkek çocuklarını ayrı bir odaya koyarsın tamam, benim iki tane odam var mecburen dışarı atıyordum çocukları.”

Katılımcının da ifadelerinden görüldüğü gibi Roman kadını hem tüm hafta ev temizliklerinde çalışmakta hem de kendi evinin tüm sorumluluklarını yerine getirmektedir. Kadın kendisi için arkadaşlarıyla sosyalleşecek, rahat bir nefes alacak bir zaman ayırmak istediğinde ise erkek tarafından engellenmektedir. Kadına yüklenen toplumsal cinsiyet ve kadından beklenen toplumsal cinsiyet rolleri gereği erkek egemen yapı kadının özel alanını da sınırlamaktadır.

Roman kadınların toplumla sosyalleşme adına katılım gösterdikleri diğer bir etkinlik de dini grupların ve cemaatlerin faaliyetlerine katılmak şeklinde gerçekleşmektedir. Kadın bu vesileyle evinden ve sokağından dışarıya çıkabilmektedir. Roman mahallelerinde bulunan dergah ve medrese isimli yerlerde kendileri gibi Roman olan kadınlarla birlikte çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Özellikle Menzil Cemaatinin Roman mahallelerinde romanlara özel çalışmaları bulunmaktadır (Akgül, 2021b, s. 216). Erkeklerin kadınları farklı türdeki sosyal ilişkilere katılmaları konusunda sınırlandırırken, bu tür dini grupların faaliyetlerine katılma konusunda teşvik ettikleri katılımcıların anlatımlarından anlaşılmaktadır. Araştırmanın katılımcılarından S. K. medresesine gittiği dini gurupla nasıl tanıştığını şöyle söylemektedir: “Eşim teşvik ediyordu beni medreseye gitmem konusunda. Zaten onun sayesinde dernekleri ile tanıştım ve medreseye başladım.”

Roman kadınların mahalle dışına çıkmasını sağlayan bir diğer olanak da çalışmak amacıyla çıkmalarıdır. Kadınlar, kendi topluluklarının baskısından kurtulmak ve dış toplumdan gelebilecek tehlikelere karşı kendilerini koruyabilmek için genellikle tek başlarına mahallenin dışına çıkmamaya özen gösterirler. İşlerine genellikle toplu olarak gidip gelmekte ve mahalle dışına birlikte çıkmayı tercih etmektedirler. Böylece kendilerine karşı oluşabilecek damgalanmanın toplumsal baskısından ve erkeklerin kendilerine kötü gözle bakmasından kurtularak mahalle dışında da birbirlerine destek olmaktadır. Toplumsal yaşamda pazarda, sokakta, yollarda, trafik ışıklarında veya herhangi bir yerde Roman kadınlarının ikiyeşerli, üçerli gruplar halinde bulunmasının gerçeği aslında bundan ibarettir. Katılımcılardan B. S. mahalle dışına tek başına çıkmanın toplumlarında hoş karşılanmadığını, erkekler tarafından kendilerine bu konuda baskı yapıldığını dile getirdiği sözleri kadınların ataerkil yapının baskısı altında kaldığını açıkça gözler önüne sermektedir: Tek tek gitmeniz hemen adınızı çıkartıyorlar. ‘Aaa bu gitti! o... oldu’ Öyle işte. Ben işte o yüzden tek bir yere gidemem yani. Erkekler bunu çok yapıyor. Erkeklerimiz daha kötü. Başka bir katılımcı N. Y. da eşinin üzerinde kurduğu baskıdan dolayı yaşadıklarını araştırmamız için bizimle paylaştığı şu sözler Roman kadının üzerindeki ataerkil baskıyı açıkça göstermektedir: “Beni çok kıskanırdı. Yani ben çarşıya

bile giderken ‘Sağ sola bakmayacaksın, önüne bakacaksın. Kafanı yerden kaldırmayacaksın,’ derdi bana, ahh ne çektim ben. Komşuya, anneme bile giderken izin alır da giderim. İzin almadan başıboş gidemem.” Toplumda Roman etnik kimliğine karşı duyulan önyargılar, damgalama ve dışlama nedeniyle Roman kadın ve erkeğin görünmez, adı konulmamış bir baskıyla yaşadığı görülmektedir.

Kısacası, Roman kadını da Roman erkeği de ataerkil sistemin baskısı altında yaşamlarını sürdürmektedirler. Mahalle baskısı ve geleneksel kültürel yapı bu koşulların oluşması için ortam yaratmaktadır. Kadınların özel ve kamusal alanı evi ve sokağı arasında sınırlandırılmışken, erkek kendisinden beklenen toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadını bu sınırlar içinde baskı altında tutmaktadır. Toplumsal damgalanma ve dışlanma da kadın ve erkeğin üzerindeki bu baskıyı arttırmaktadır.

9. SONUÇ

Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden gelişen literatürden yola çıkarak İzmir’de yaşayan Roman kadınların bakış açısından, onların algılarıyla erkeklik olgusunu analiz etmeye odaklanan bu çalışma, Bergama, Karşıyaka ve Konak ilçelerinden hareketle İzmir’deki Roman kadının gözünden Roman erkeğini araştırma konusu edinmiştir. Roman toplumunun geleneksel yapısı ve kapalı yaşam biçimleri toplumsal cinsiyet rollerinin korunmasını ve sürdürülmesini sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet baskısı ve ataerkil baskının yanında Roman kadını ve Roman erkeği her yerde damgalanmış bir kimlik olan Roman kimliklerinin de baskısı altında toplumsal hayata katılmaya çalışmaktadır. Aynı türden baskılar aile içi ilişkilerde de kendini sürdürmektedir. Ailede bulunan yaşlılar da ataerkil geleneksel yapının sürdürülmesini sağlamaktadır.

Özetleyecek olursak, Roman kadının kendi toplumu ve ailesi içinde ekonomik anlamda bir koruyucu görevinde bulunması, kadının güçlü bir konuma erişmesini sağlamaktadır. Kadın bu gücüne rağmen toplumsal cinsiyet rollerinin kendisine yüklediği sorumluluklar nedeniyle Roman erkeği tarafından baskı altında tutulmaktadır. Aynı toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil baskı Roman erkeğini de eril hegemonik sistemi sürdürmeye zorlamaktadır. Düşük eğitim seviyesi, sosyal ve maddi imkânsızlık, iş imkanları ve kaynaklara ulaşmada yetersizlik, kalabalık aile yapısı, içe kapalı toplumsal yaşam biçimi de toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil baskının üstüne eklenince Roman kadını ve Roman erkeği için aşılması gereken duvarlar oldukça yüksektir. Eğitim seviyesinin yükselmesi, düzenli ve güvenceli iş imkanlarının kazanılması, erken yaşta evlilik ve çocuk sahibi olma sorununun çözümü bulunması, kapalı toplum yapısından çıkarak toplumla entegre yaşam mekanlarına ulaşılması gibi konularda kat edilecek yollar ile Roman toplumunda kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal rollerin ve geleneksel baskının azalacağı düşünülmektedir.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Akgül, F. İ. (2021a). *Roman kadını, çoklu kimlik kesişiminde ezilenler*. Orion Akademi.
- Akgül, F. İ. (2021b). *Roman kadınlarında toplumsal cinsiyet ve katılım* (Tez No. 664036) [Doktora tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aksu, B. (2006). İzmit Romanlarının sosyo-ekonomik ve aile yapısının Kocaeli kent kültüründeki yeri. I. Altun (Ed.), *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu* içinde (ss. 35-63).
- Altınay, A. G. (2004). *The myth of the military nation militarism, gender, and education in Turkey*. Palgrave Macmillan. [CrossRef]
- Apay, S. E., & Özer, B. U. (2020). Atasözleri ve deyimlerde toplumsal cinsiyet imgesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(72), 1120-1130.
- Arık, E. (2016). Erkeklik çalışmaları. F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde (ss. 239-244). Dipnot Yayınları.
- Aşkın, U. (2011). *Küreselleşme sürecinde Türkiye’de yaşayan romanların sosyo-ekonomik durumları ve beklentileri: İzmir ili örneğinde bir alan araştırması* (Tez No. 274169) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aşkın, U. (2012). Çingeneler ve sosyal politika – 2: Sosyo-ekonomik alt yapı. *Çalışma Ortamı Dergisi*, (121), 14-18. [CrossRef]
- Aydın, K., Çaha, Ö., Uzunöz, M., & Yılmaz, E. (2019). *Türkiye’de Romanlar: Bir kimlik ekonomisi* (Proje No. TO-VAG 116R050). TÜBİTAK. [CrossRef]
- Aydoğdu, H. (2004). Modern kimlikte öznenin ölümü. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10), 115-147. [CrossRef]
- Berktaş, F., & Kerestecioğlu, İ. Ö. (2004). *Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde kadının konumu: Kazanımlar, sorunlar ve umutlar*. Ka-Der.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal cinsiyet: Bize yüklenen roller* (K. Ay, Çev.). Kadav Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1999)
- Bilgin N. (1999). *Kolektif kimlik*. Sistem Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). Bağlam Yayıncılık. (Orijinal eserin yayım tarihi 1998)
- Boylu, A. A., & Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam kalitesi ve göstergeleri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 137-150.
- Bozkurt, T. (2004). *Poşalar örneğinde, etnisite ve toplumsal cinsiyet ilişkisi* (Tez No. 144320) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Brod, H. (1987). *The making of masculinities: The new men’s studies*. Routledge.
- Brodie, B., Cowling, E., & Nissen, N. (2011). *Katılımı anlamak: Bir literatür taraması* (A. T. Esen, Çev.). TEPAV. (Orijinal eserin yayım tarihi 2009)
- Butler, J. (2014a). *Bela bedenler* (C. Çakırlar & Z. Talay, Çev.). Pinhan Yayıncılık. (Orijinal eserin yayım tarihi 1993)
- Butler, J. (2014b). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1990)
- Carrigan, T., Connell, B., & Lee, J. (1985). Towards a new sociology of masculinity. *Theory and Society*, 14(5), 551-604. [CrossRef]
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve farklılık: Siyasetin açmazlarına dair demokratik çözüm önerileri*. (F. Lekeşizalın, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1991)
- Çağırkan, B. (2018). Kimlik ögesi olarak erkeklik kavramı ve postmodern toplumlarda farklı erkeklik algıları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 93-105. [CrossRef]
- Çetin, E. (2014). Çankırı Poşalarında sosyal ve dini hayat. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 85-102. [CrossRef]
- De Beauvoir, S. (1993). *Kadın “ikinci cins I” genç kızlık çağı* (B. Onaran, Çev.). Payel Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1949)
- Demirtaş, A. (2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar. *İletişim Araştırmaları*, 1(1), 123-144. [CrossRef]
- Diktaş, A., Deniz A. Ç., & Balcıoğlu, M. (2016). Uşak’ta yaşayan Romanların Türk eğitim sistemi içerisinde yaşadıkları problemler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1121-1142. [CrossRef]
- Duby, G., & Perrot, M. (2005). *Kadınların tarihi: Ana tanrıçalardan Hıristiyan azizelere: Cilt 1.* (A. Fethi, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1992)
- Eğitim olmazsa olmaz. (2020, 17 Ağustos). *Roman Gazetesi*.

- Farrell, W. (1975). *The liberated man*. Bantam Books.
- Fasteau, M. F. (1974). *The male machine*. McGraw-Hill.
- Fırat, M., & İlhan, S. (2019). Çingenerde yoksulluk ve sosyal dışlanma: Malatya örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 265–277. [CrossRef]
- Fidan, F., & Yeşil, Y. (2018). Nedenleri ve sonuçları itibarıyla başlık parası: Başlık parasıyla evlenen kadınlar üzerine bir araştırma. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 8(1), 151-164. [CrossRef]
- Foucault, M. (2003). İktidarın gözü. (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Goffman, E. (2014). Damga: Örselenmiş kimliğin idare edişi üzerine notlar. (L. Ünsaldı, Çev.). Heretik Yayıncılık. (Orijinal eserin yayım tarihi 1963)
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev.). Kırmızı Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1986)
- Gökçe, D. (2015). Romanların konut sorunsalı: Zorunlu tercih. *Mimarlık Dergisi*, (385), 71-75. [CrossRef]
- İlk Roman kadın derneği Konak'ta açıldı. (2017, 8 Mart). *Haber Ekspres*. [CrossRef]
- İskan Kanunu (1934, Haziran 21). *Resmi Gazete* (Sayı 2733). [CrossRef]
- İzmir Romanlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2013). *İzmir Romanlar Derneği sorun başlıkları raporu*. [CrossRef]
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274-290. [CrossRef]
- Karan, U. (2017). Görmezlikten gelinen eşitsizlik: Türkiye'de Romanların barınma ve eğitim hakkına erişimi. Uluslararası Azınlık Hakları Grubu, Sıfır Ayrımcılık Derneği. [CrossRef]
- Karlıdağ, M., & Marsh, A. (2008). Türkiye'deki çingene toplumu ve çingene kimliği üzerine bir yazın taraması. E. Uzpeder, S. Danova/Roussinova, S. Özçelik, & S. Gökçen (Eds.), *Biz buradayız: Türkiye'de Romanlar, ayrımcı uygulamalar ve hak mücadelesi* içinde (ss. 137-150). Edirne Roman Derneği. [CrossRef]
- Kılıç, K. (2017). "Tenekeden" öğrenen modernizm: İzmir Ege mahallesi sosyal konutları. *Mimarlık Dergisi*, (395), 74-79. [CrossRef]
- Kimmel, M. S. (Ed.). (1987a). Changing men: New directions in research on men and masculinity. Sage Publications.
- Kimmel, M. S. (1987b). *Rethinking 'masculinity': New directions in research*. M. S. Kimmel (Ed.), *Changing men: New directions in research on men and masculinity* içinde (ss. 9-24). Sage Publications.
- Kolukırık, S. (2006). Sosyolojik perspektiften Türk(İye) Çingeneri: İzmir Çingeneri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-24. [CrossRef]
- Kolukırık, S. (2019). Türkiye'de Rom, Dom ve Lom gruplarının genel görünümü. *Türkiyat Araştırmaları*, (8), 145-154. [CrossRef]
- Maalouf, A. (2017). Ölümçül kimlikler (A. Bora, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1998)
- Mischek, U. (2006). Mahalle identity: Roman (Gypsy) identity under urban conditions. A. Marsh & E. Strand (Eds.), *Gypsies and the problem of identities, contextual, constructed and contested*, (Transactions 17) içinde (ss. 57-162). Swedish Research Institute.
- Mitchell, J. (1971). *Women's estate*. Penguin.
- Neuman, W. L. (2012). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar (S. Özge, Çev.). Yayıncı Yayıncılık. (Orijinal eserin yayım tarihi 1994)
- Özdemir, C. (2001). Kimlik ve söylem. *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 107-122. [CrossRef]
- Özküraplı, İ. (2016). Queer teori. F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde (ss. 213-229). Dipnot Yayınları.
- Polat, M., Köseoğlu, Ö., Çağlar, S., Topaloğlu, Ş., Baran, C., & Gökçen, C. (2019, Aralık 14). İstanbul Roman çalıştay ön hazırlık raporu. İstanbul Planlama Ajansı. [CrossRef]
- Roman kızını eğiten kazanır. (2020, 16 Temmuz). *Roman Gazetesi*.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız iktidar, ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayıncılık.
- Sarup, M. (1996). *Identity, culture and the post-modern world*. The University of Georgia Press.
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. Dipnot Yayınları.
- Selek, P. (2008). *Sürüne sürüne erkek olmak*. İletişim Yayınları.
- Sıfır Ayrımcılık Derneği. (2014). Avrupa konseyi romanlar ve gezginler birimi avrupa ülkelerinde roman nüfusunun karşılaştırmalı sunumu. [CrossRef]
- Sönmez, B. (2020, 4 Ağustos). Yıkılan aile değil ailedeki eril hegemonya. *Gazete Duvar*. [CrossRef]
- Sütçüoğlu, B. (2009). Türkiye'de ulusal kimliğin tanımını değiştirme çabası: Devlet katında Nazım Hikmet'in değişen imgesi. G. Pultar (Ed.), *Kimlikler lütfen* içinde (ss. 273-288). ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39. [CrossRef]
- Taylan, H. H. (2016). Sakarya Roman ailelerinde erken evlilik araştırması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (52), 221-228. [CrossRef]
- Tok, H. (2020, 26 Ocak). Roman kadınların yükü ağır. *Evrensel*. [CrossRef]
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe sözlük*. Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Uçan, G. (2012). Postmodern erkeklik. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 262-271. [CrossRef]
- Uçum, Ö. (2008). *Kocaeli çingenerinde evlenme geleneği* (Tez No. 229483) [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Uştuk, O. (2019). *Emek pazarı ve kimliklenme ilişkisi: İzmir Urla Stra mahallesi Romanları örneği* (Tez No. 552076) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim

- Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yağlıdere, A. (2007). *Kentsel Mekanların Kullanımında Sosyal Kategori Olarak Romanlar (Konak İlçe Belediyesi-Ege Mahallesi Örnekleme)* (Tez No. 215738) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yaşar, Ö. (2017). Eğitimsizlik sarmalının kısır döngüsündeki Roman çocukların eğitimi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4(12), 1241-1253. [\[CrossRef\]](#)
- Yılmaz, A., (2018). Göç ve kent: Göç olgusuna kozmopolitan bir bakış. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 103-109. [\[CrossRef\]](#)